

**ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД
ПОСТПАНДЕМІЇ: АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ТА ПОТЕНЦІАЛ
РЕЗУЛЬТАТІВ**

Резюме

*Пандемія COVID-19 створила нову парадигму «життя в умовах соціальної дистанції», що, у свою чергу, справило величезний вплив на освіту. Більшість університетів перейшли від традиційного, очного навчання до викладання та навчання у режимі онлайн. Це означало, що навчальні плани, підходи до навчання, інструменти оцінювання та способи спілкування викладача і студента необхідно було змінити в такий спосіб, щоб вони відповідали викликам змінених режим навчання. Однак пандемічна ситуація не триватиме вічно, і глобальні та національні системи вищої освіти повинні бути готовими відповісти на виклики постпандемічного періоду. **Мету** статті вбачаємо в обґрунтуванні актуальності та необхідності проведення дослідження, присвяченого прогнозуванню проблем вищої освіти в період постпандемії та шляхів їх вирішення. Для досягнення мети дослідження було застосовано комплекс **методів**: абстрактно-логічний метод, який дозволив синтезувати теоретичний матеріал і охопив різноманітні прийоми (аналіз, синтез, сходження від конкретного до абстрактного, порівняння, гіпотетичне передбачення та аналогія); систематизація та узагальнення отриманих даних (прогностичне моделювання), що дало змогу обґрунтувати актуальність та необхідність прогнозування трансформаційних змін у системі вищої освіти, призвело до розробки структури дослідження, визначило його наукову новизну та практичну значущість; емпіричні методи (інтерв'ю з експертами, науковцями та викладачами, спостереження за освітнім процесом), які дозволили передбачити подальші виклики та зміни в*

системі вищої освіти в постпандемічний період. Основні результати – представлення проєкту дослідження «Вища освіта у період постпандемії: трансформації, виклики та перспективи», його завдань, етапів, теоретичної новизна та практичної значущості, очікуваних результатів. Висновки. Обґрунтовано актуальність та необхідність проведення поглиблених досліджень щодо викликів та потенціалу системи вищої освіти у період постпандемії.

Ключові слова: дослідження; онлайн-викладання та навчання; освітній процес; очікувані результати; пандемія COVID-19; постпандемія; проєкт.

Вступ. Заклади вищої освіти (ЗВО) України і світу в реаліях сьогодення стикаються з безпрецедентними проблемами, пов'язаними з трансформацією освітнього процесу, зміною підходів до його організації, побудовою гнучких освітніх траєкторій здобувачів освіти, з формуванням ринкових моделей функціонування ЗВО, зниженням кількості студентів, збільшенням витрат над прибутками тощо (Global Agenda, 2021). У кінці 2019 р. перед світовою спільнотою постали нові виклики у формі світової пандемії, внаслідок чого глобалізоване в планетарних масштабах суспільство вимушене було переглядати як підходи до міжнародного співробітництва в усіх сферах життя (міждержавного партнерства, виробництва, перевезень, надання економічних, соціальних та освітніх послуг тощо), так і засоби та способи комунікації, яка є не лише основним способом налагодження партнерської взаємодії, але й одним з найважливіших засобів організації якісного освітнього процесу (World Health Organization, n.d.).

Однак ще більше викликів науково-педагогічну спільноту чекає у період постпандемії, коли ЗВО повертатимуться до традиційного функціонування та організації освітнього процесу. Про це йдеться в документах ЮНЕСКО, Ради Європи та комітету Ради Європи з питань культури та освіти. Радою Європи проведено моніторинг позитивного досвіду ЗВО провідних європейських країн у період соціального дистанціювання, описано досвід подолання

викликів, що стояли перед закладами вищої освіти, з погляду державних органів, керівництва ЗВО чи фахівців з конкретних аспектів освітньої політики та практики вищої школи. Окремий науковий інтерес становили інтернаціоналізація освіти, фінанси, академічна свобода та інституційна автономія, інклюзія і рівність, громадянська відповідальність в умовах соціального дистанціювання і звуження можливостей освітньої комунікації між університетами на регіональному та міжнародному рівні (Bergan et al., 2021).

Науково-педагогічні кадри вітчизняних і зарубіжних ЗВО зіштовхнулися з низкою організаційних, психологічних і методичних бар'єрів, пов'язаних як з форсованим упровадженням дистанційного навчання, так і з комунікацією на різних рівнях та з різними агентами освітнього середовища. Однак і після пандемії перелік викликів не зменшиться, оскільки постане проблема зворотного, поступового переходу дистанційного освітнього процесу університетів на безпосереднє "face-to-face" навчання. Випереджувальна діагностика таких викликів, вивчення трансформаційних змін у вищій освіті, і в діяльності ЗВО зокрема, прогнозування подальших тенденцій розвитку – один із засобів комфортного повернення в режим офлайн. Зазначене визначає необхідність і своєчасність здійснення фундаментально-прикладного компаративного дослідження, спрямованого на: моніторинг трансформацій, що сталися в системі вищої освіти України; визначення нових викликів перед освітянською спільнотою в постпандемічний період; прогнозування подальших перспектив розвитку вітчизняної системи вищої освіти, а також розробку й обґрунтування науково-методичних рекомендацій щодо оптимізації освітнього процесу у вітчизняних університетах з урахуванням світових практик та досвіду.

Про підвищений інтерес науковців до означеної проблеми свідчать зарубіжні дослідження щодо онлайн-викладання у закладах вищої освіти (Бао, 2020), впливу пандемії COVID-19 на дослідження та практику управління інформацією в університетах (Dwivedi et al., 2020), руйнівні впливи та

трансформаційні можливості в освіті (Carolan et al., 2020) тощо. Вітчизняні наукові пошуки спрямовані на подолання викликів перед науково-педагогічними працівниками в період пандемії (Melnyk et al., 2020) та після неї (Мельник, 2021), особливості організації освітнього процесу в системі вищої освіти України, ЄС та світу в умовах пандемії (Гринюк & Ковтун, 2021), визначення специфіки підготовки студентів гуманітарного профілю в умовах пандемії COVID-19 (Ковтун, 2021), вплив світової пандемії на вищу освіту України (Stukalo & Simakhova, 2021) та ін. Однак проблема прогнозування і моделювання вищої освіти «нового формату», університетської освіти в період постпандемії все ще залишається відкритою для дискусій та потребує експериментальних моделювань і перевірок. З огляду на це, **метою** статті є обґрунтування актуальності та перспективності здійснення дослідження, спрямованого на детермінацію викликів, що постануть перед системою вищої освіти у період постпандемії. **Основні завдання** вбачаємо в обґрунтуванні теоретичних засад дослідження, спрямованого на прогнозування діяльності вищої освіти в період постпандемії; описі етапів проведення такого дослідження, його структури та особливостей реалізації.

Методи дослідження. У дослідженні використано *абстрактно-логічний метод*, що дозволив синтезувати теоретичний матеріал і охоплював різноманітні прийоми: аналіз, синтез, сходження від конкретного до абстрактного, порівняння, гіпотетичне передбачення й аналогію; *систематизацію й узагальнення* отриманих даних (прогностичне моделювання), що уможливило обґрунтування актуальності й необхідності вивчення трансформаційних змін у системі вищої освіти; зумовило розроблення структури дослідження, виокремлення наукової новизни і практичного значення, визначення теоретичних і практичних методів реалізації дослідження, уточнення переваг і ризиків здійснення таких досліджень. Серед *емпіричних методів* використано інтерв'ювання, бесіди, дискусії та онлайн-обговорення з експертами та науково-педагогічними працівниками університетів проблем, пов'язаних з організацією освіти в

умовах соціального дистанціювання; спостереження за освітнім процесом, що дозволило прогнозування подальших викликів і змін у системі вищої освіти у період постпандемії.

Результати. Вища освіта в Україні, як і за кордоном, що традиційно реалізується в мережі університетської освіти, посідає надзвичайно вагомий нішу в суспільстві, оскільки забезпечує не лише професійну підготовку фахівців різних галузей і спеціальностей, але й визначає вектори розвитку громадянського суспільства, впливає на безперервність професійної комунікації і співпраці між різними сферами виробництва, формує людський капітал та успішний розвиток будь-якої країни. Трансформації, що сталися в структурі вітчизняної вищої освіти від початку пандемії COVID-19, запровадження карантинних заходів, вимушеного соціального дистанціювання, характеризуються форсованістю, суперечністю та невизначеністю. Така невизначеність для всіх освітніх ланок є результатом недостатньої підготовленості університетської освіти до новітніх викликів сьогодення. Основними негативними наслідками пандемії та всіх пов'язаних з нею заходів для вітчизняної і зарубіжної вищої освіти є насамперед зниження якості освіти молодих людей, оскільки мільйони студентів і випускників шкіл змушені були отримувати навчання віртуально, а відтак, втратили академічну мотивацію, глибину знань, особистий контакт-комунікацію з педагогами та однолітками, а також можливості для соціально-емоційного навчання. Долати всі ці негативні наслідки необхідно буде у постпандемічний період.

З огляду на це, дослідники з різних країн світу та України працюють над науковими проектами, що мають на меті скласти цілісне бачення постпандемічного майбутнього вищої освіти. Проект **«Вища освіта в період постпандемії: трансформації, виклики та перспективи»**, який організовується на факультеті лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету, покликаний провести дослідження, що дозволить проаналізувати стан трансформацій у системі вищої освіти України; визначити виклики, що чекають на вищу освіту по завершенні

карантинних заходів, локдаунів та пандемії загалом та, зрештою, спрогнозувати подальші перспективи трансформацій та розвитку вищої освіти, розробити та впровадити в діяльність вітчизняних ЗВО позитивний досвід українських і зарубіжних університетів з питань організації освітнього процесу в умовах постпандемії. Проєкт відкритий для українських, європейських та американських науковців і вже включає внесок дослідників з різних регіонів України, кількох зарубіжних університетів (Німеччини, Польщі, Угорщини, Болгарії та США).

Головна мета проєкту «Вища освіта в період постпандемії: трансформації, виклики та перспективи» – генерувати ідеї, що дадуть університетам основу для переосмислення свого майбутнього після COVID-19: від безпосередніх організаційних питань щодо забезпечення якості освіти для здобувачів до питань управлінського блоку – менеджменту освіти в університетах майбутнього. Наукова кооперація і комунікація всіх учасників проєкту (наукова команда, науково-педагогічний персонал, адміністративні працівники ЗВО та здобувачі всіх освітніх ступенів) уможливить отримання доказової бази щодо наслідків пандемії і дозволить діагностувати потенційні довгострокові наслідки пандемії; розробити механізми та заходи подолання викликів, що постануть перед вищою освітою України в найближчому майбутньому й надалі. Прикладом результатів проєктного дослідження може бути, наприклад, прогнозування того, як пандемія змінить вибір студентів щодо здобуття вищої освіти; уточнення способів управління і менеджменту університетом задля створення комфорту здобувачів і персоналу; визначення впливу пандемії на гнучкість і готовність університетської освіти щодо прийняття рішучих дій для вирішення нагальних і поточних проблем, пов'язаних із забезпеченням рівності доступу до вищої освіти, її якості тощо.

Структура та комплексність дослідження ґрунтується на двох взаємопов'язаних концептуальних підходах, що сприяють реалізації провідної ідеї проєкту.

1. Теоретико-методологічний, що передбачає аналіз вищої освіти як комплексного, багатоструктурного і функціонального об'єкту з таких позицій:

– філософії, що дозволяє дослідити сутнісний бік феноменів («трансформація вищої освіти», «трансформація освітнього процесу», «відкритий освітній простір», «виклики вищої освіти», «вимушене соціальне дистанціювання», «стратегія розвитку вищої освіти», «перспективи трансформацій у вищій освіті», вивчити атрибутивні параметри на основі їх зіставлення з однопорядковими категоріями (діяльність, комунікація, зміни);

– соціології і психології, що дозволяє враховувати в освітньому процесі ЗВО соціопсихологічні чинники трансформаційних процесів, зумовлені карантинними заходами та наслідками пандемії та обґрунтовує необхідність визначення викликів, що виникатимуть у період постпандемії, як закономірного процесу розвитку системи освіти загалом;

– дидактики, що дозволяє простежити загальні закономірності розвитку вищої освіти в регіональному та міжнародних науково-дослідницьких вимірах і соціо-культурних контекстах; визначити теоретичні засади організації освітнього процесу у ЗВО та розробити відповідні принципи (загальнодидактичні, лінгвістичні, власне методичні, специфічні), зміст, методи (що забезпечуватимуть ефективну трансформацію та адаптивність науково-педагогічних працівників), форм (індивідуальні, групові й колективні), спрямованих на функціонування та розвиток усіх структурних елементів університетської освіти в постпандемічний період;

– компетентного підходу, що дасть змогу детермінувати виклики, які постануть перед вищою освітою України по завершенні пандемії, а також розробити прогностичні сценарії щодо розвитку вищої освіти в майбутньому, виокремити її основні особливості; розробити «дорожню карту» ефективного впровадження позитивного досвіду вітчизняних і зарубіжних університетів щодо функціонування та забезпечення якості освітнього процесу у постпандемічний період та в умовах непередбачуваності і невизначеності.

2. Технологічний концепт передбачає розробку моделі реалізації дослідження, етапів його реалізації, моделювання системи комунікації між учасниками проєкту та учасниками дослідження тощо. У його основі – інтерактивні засоби комунікації, кооперація та освітнє партнерство між ЗВО.

Для досягнення мети дослідження, реалізації намічених завдань буде використано комплекс методів, з-поміж них: *теоретичні*: системний аналіз сучасної філософської, психолого-педагогічної, соціологічної, лінгвістичної наукової літератури з проблем тенденцій розвитку вищої освіти, освітніх трансформацій і прогнозування освітніх процесів у контексті країни та світу, який використовувався на етапах визначення об'єкта, предмета, мети, завдань, формулювання основної ідеї проєкту, розробки загальних концептуальних положень дослідження, обґрунтування педагогічних умов і змістово-організаційних засад реалізації дослідницьких задач тощо; історико-логічний, що застосовувався під час дослідження теоретичних засад означеної проблеми, історії її розгортання в часі; теоретичне моделювання, що полягало в розробці прогностичної моделі функціонування вищої освіти України в постпандемічний період; *емпіричні*: діагностичні (бесіди, опитування, анкетування, тестування) на пошуково-розвідувальному етапі для вивчення стану вищої освіти та особливостей її функціонування в контексті університетської освіти; обсерваційні – психолого-педагогічні спостереження за освітнім процесом у ЗВО; експериментальні методи, з-поміж яких провідним був педагогічний експеримент, які були застосовані для оцінювання рівнів трансформацій, що сталися в системі вищої освіти України за період від початку пандемії і до тепер; *статистичні*: кількісний і якісний аналізи, методи математичної статистики, що використовуватимуться для отримання та обробки кількісних і якісних статистичних даних та достовірності інтерпретації результатів тощо.

Дослідження здійснюватиметься поетапно.

1 етап. З'ясування стану та рівня трансформацій вищої освіти України на сучасному етапі, що вимагає розв'язання низки завдань: 1) вивчити стан

розробленості проблеми в українському та зарубіжному освітніх просторах, у дисертаційних дослідженнях, наукових працях тощо; 2) проаналізувати нормативно-правову базу з організації вищої освіти в Україні в період пандемії, а також положення та рекомендації міжнародних установ щодо забезпечення освіти в умовах карантинних заходів на міжнародному, регіональному та локальному рівнях; 3) детермінувати критерії, показники, рівні трансформацій вищої освіти в Україні з урахуванням зарубіжних аналітичних оглядів з проблеми освіти в період пандемії.

2 етап. На цьому етапі планується визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні викликів, що постають та будуть поставати в постпандемічний період перед ЗВО загалом та перед науково-педагогічними працівниками зокрема; визначити організаційно-психологічні, педагогічні умови та комплекс методичних заходів, спрямованих на подолання нових викликів та забезпечення якісної вищої освіти в постпандемічний період.

3 етап. Планується розробити, апробувати та перевірити ефективність запропонованих заходів та експериментальної моделі забезпечення якісної вищої освіти у ЗВО України в постпандемічний період. Обґрунтувати і спроектувати прогностичну модель та окреслити перспективні напрями подальших трансформацій у сфері вищої освіти країни з урахуванням позитивного досвіду українських і зарубіжних університетів.

Основною базою для реалізації проєкту визначено факультет лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету, що має у своєму розпорядженні комп'ютери, приєднані до мережі Інтернет, програмне забезпечення, необхідне для реалізації проєкту. Всі учасники проєкту мають сформовану інформаційно-комунікаційну компетентність, яка дозволить їм використати наявне обладнання для успішної реалізації завдань проєкту.

Результати дослідження знайдуть широке застосування при плануванні подальшої роботи ЗВО у контексті посткарантинних заходів чи форс-мажорних обставин, що можуть корегувати організацію освітнього процесу ЗВО, а також у системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних

працівників. Основні матеріали дослідницько-експериментальної роботи зможуть використати адміністрації ЗВО для діагностики стану, рівнів та особливостей адаптації і гнучкості усіх учасників освітнього процесу до нових умов праці чи організації освітнього процесу, нових умов інтеракції тощо; при корегуванні навчальних планів і програм з метою підвищення ефективності освітнього процесу в умовах дестабілізації суспільства та в постпандемічний період.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* в Україні буде проаналізовано позитивний і негативний досвід трансформації вищої освіти в період пандемії; на основі емпіричного дослідження будуть визначені виклики перед університетською освітою в період після пандемії; на основі отриманих емпіричних даних буде спрогнозовано перспективи подальших трансформацій і розвитку вищої освіти в Україні; розроблено науково-методичні рекомендації щодо стратегії організації освітнього процесу у ЗВО в умовах невизначеності та вимушеного соціального дистанціювання, що можуть виникати в майбутньому; буде запропоновано комплекс методичних рекомендацій, що забезпечуватимуть психологічний, методичний, методологічний, інформаційно-комунікаційний та комунікативний супровід у втіленні позитивного досвіду вітчизняних і зарубіжних ЗВО щодо організації освітнього процесу в період постпандемії;

буде *уточнено* сутність основних дефініцій («трансформація вищої освіти», «трансформація освітнього процесу», «відкритий освітній простір», «виклики вищої освіти», «вимушене соціальне дистанціювання», «стратегія розвитку вищої освіти», «перспективи трансформацій у вищій освіті») у контексті їх використання вітчизняною, європейською та американською науковими спільнотами; розкрито положення концепції функціонування і розвитку вищої освіти в Україні в постпандемічний період;

удосконалено: методичні підходи щодо формування готовності науково-педагогічних працівників до професійної діяльності в умовах непередбачуваності, невизначеності і нових викликів тощо.

Основними *результатами* реалізації проєкту стануть: розробка нових методів і практичних рекомендацій щодо підходів, засобів і способів організації освітнього процесу в системі вищої освіти України в постпандемічний період та в умовах невизначеності з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду університетської освіти; розроблення нових методів забезпечення якості освітнього процесу ЗВО задля забезпечення конкурентоспроможності фахівця на світовому ринку праці в майбутньому; формування людського капіталу для розвитку держави та сталого розвитку суспільства загалом; верифіковане програмне забезпечення (електронне навчання) за світовими стандартами, що реалізує розроблені методи забезпечення якості і цілісності освітнього процесу по завершенню пандемії.

Безпосередні результати: створення наукової бази (монографії, статті, практичні рекомендації тощо) та дослідницької інфраструктури для подальших наукових досліджень у галузі соціально-педагогічних, психологічних, філософських та ін. наук; розробка нового спецкурсу для системи вищої професійної освіти України з урахуванням виявлених результатів; розробка рекомендацій щодо вдосконалення навчальних програм та освітньої парадигми; створення віртуальної платформи (сторінки в соцмережах або на сайті закладу).

Опосередковані результати: розвиток наукової співпраці, наукової мобільності фахівців різних галузей (педагогіка, соціологія, політика, біологія, екологія, філософія, лінгвістика); трансфер і поширення знань серед молоді та наукової спільноти; створення наукових команд для розробки та реалізації міждисциплінарних проєктів; популяризація науки; формування «екологічної свідомості» на основі ціннісного світосприйняття, менталітету «соціальної безпеки»; створення ефективної системи комунікації із громадськістю з метою оперативного реагування на проблеми безпеки людини.

Окрім того, результати проєкту дозволять апробувати нові форми «децентрованих» онлайн-конференції (на яких більшість дій відбувається поза дискусіями в прямому ефірі та мають широкі часові рамки); будуть

упроваджені різні моделі для швидкого відстеження результатів дослідження, а також застосовані подкаст аудіо-щоденники дослідження для обміну ідеями та обговорення в науковій спільноті. Окрім цього, отримані результати дослідження дозволять у подальшому організувати серію тренінгів, спрямованих на реалізацію оптимальних і ефективних стратегій розвитку та організації освітнього процесу ЗВО після завершення пандемії, що забезпечуватимете подолання психологічних, соціально-економічних, методичних, інформаційно-комунікаційних і комунікативних, культурних і адміністративних бар'єрів, що виникали у науково-педагогічних працівників у період форсованого запровадження змішаного та дистанційного навчання.

Дискусія. У рамках аналітичного огляду, зазначимо, що в дослідженні Н. Мельник, О. Ковтун, І. Постоленко та І. Товкач (Melnyk et al., 2020) було вивчено питання подолання комунікативних бар'єрів у ЗВО в умовах вимушеного соціального дистанціювання. Діагностика стану організації освітнього процесу у ЗВО України (університети Черкаської, Миколаївської, Одеської, Рівненської та інших областей) та опитування науково-педагогічних та адміністративних кадрів і студентів університетів дозволили виявити проблеми та визначити бар'єри освітньої комунікації у процесі забезпечення якісної професійної комунікаційної та іншомовної комунікативної підготовки фахівців різних галузей. У дослідженні Н. Мельник виокремлено виклики, що постануть перед науково-педагогічними кадрами ЗВО України в період виходу з карантину, які науковець умовно розділила на дві групи: виклики, природою яких є особливості професійної діяльності викладачів, та виклики, природою яких є особливості освітньої діяльності студентів (Мельник, 2021).

У наукових доробках О. Ковтун розкрито потенціал вищої освіти в умовах пандемії COVID-19 в національному, європейському та глобальному вимірах, зокрема з'ясовано проблемні зони роботи ЗВО в умовах карантинних обмежень і соціального дистанціювання, тенденції розвитку світової системи вищої освіти в умовах дестабілізації суспільства чинниками природного

характеру, нові вимоги до ефективного забезпечення освітнього процесу в умовах кризової ситуації, реакцію урядів світових держав на нові виклики; розроблено методику для діагностики стану, рівнів та особливостей адаптації і гнучкості учасників освітнього процесу (керівного складу ЗВО, викладачів, студентів) до нових умов організації освітнього процесу (Ковтун, 2021); оформлено та запущено онлайн питальник упровадження дистанційної форми навчання в умовах вимушеного соціального дистанціювання, сформульованого за блоками: психологічний, соціальний та інформаційний; проаналізовано психологічні аспекти дистанційного та змішаного навчання в умовах пандемії та їх вплив на емоційний стан студентів; проаналізовано й узагальнено кращі практики забезпечення професійної підготовки студентів гуманітарного профілю в умовах пандемії COVID-19 на матеріалі світових, регіональних (Європейський Союз) і місцевих лідерів у галузі гуманітарної освіти за організаційним, методичним, технологічним та інформаційно-комунікаційним критеріями (Гринюк & Ковтун, 2021).

У дослідженні колективу авторів (О. Ковтун, Н. Мельник, І. Рогальська-Яблонська та С. Гринюк) було розкрито загальний і комунікаційний вплив пандемії COVID-19 на вищу освіту в контексті глобального та українського вимірів та констатовано, що основною проблемою вищої освіти в період запровадження перших карантинних обмежень та локдаунів став раптовий перехід на онлайн-освіту, яку багато викладачів розглядали як відтворення конвекційного навчання за допомогою Інтернету. Дослідження засвідчило, що онлайн-навчання потребує допоміжних інструментів, оволодіння методами онлайн-викладання, оволодінням новими способами організації іспитів і керування ними тощо. Опитування викладачів гуманітарних спеціальностей в університетах Україні продемонструвало, що вони відчували дискомфорт через відсутність практичної компетенції у проведенні онлайн-занять, але зуміли пристосуватися до ситуації. Найбільше занепокоєння у них викликало невдоволення спілкуванням в Інтернеті (Kovtun et al., 2021).

Окрему питому вагу в контексті започаткованого дослідження матимуть праці та результати наукових аналізів та аналітико-практичних досліджень А. Кокаревої, Е. Лузік, Л. Хоменко-Семенової, у яких розглянуто принципи організації освітнього середовища, проблеми визначення соціо-економічних аспектів, що впливають на якість професійної підготовки майбутніх фахівців технічних і гуманітарних галузей, проблеми оптимізації та адаптації професійної освіти відповідно до сучасних соціо-культурних та економічних викликів (Кокарева, Лузік & Хоменко-Семенова, 2021). У наукових працях Н. Ладогубець, Е. Лузік & Т. Міхеєвої окреслено особливості функціонування зарубіжних моделей дистанційної освіти в технічному ЗВО, розкрито основні проблеми та способи їх вирішення тощо (Ладогубець, Лузік & Міхеєва, 2021).

У фокусі міжнародного наукового та освітнього дискурсу перебувають дослідження проблем трансформації як освітнього процесу у ЗВО, що мали місце впродовж усього періоду карантинних обмежень і локдаунів, так і структурні зміни, що торкнулися різних підрозділів університетів (Abdullah, 2021; Morillas, 2021; Rodríguez, 2021). У центрі об'єктів наукових досліджень зміст, форми, методи організації та забезпечення якості вищої освіти в умовах соціального дистанціювання, повсюдного запровадження дистанційної освітньої комунікації та професійної кооперації університетів та споживачами освітніх послуг (Ashour et al., 2021). Окрема увага науковців прикута до вивчення викликів та прогнозування перспектив розвитку вищої освіти на найближчих 10-20 років (Ashour et al., 2021). Науковці намагаються спрогнозувати, яку саме матрицю матиме вища освіта після подолання пандемії, після того, як вони запропонують ефективні механізми трансформації у разі виникнення нових викликів та в умовах невизначеності (Rapanta et al., 2020; Morillas, 2021).

Водночас додаткового опрацювання потребують питання поступового переходу системи вищої освіти у постпандемічний період, що зумовлює необхідність аналізу трансформацій, що сталися, прогнозування викликів, уточнення перспектив.

Висновки. Оскільки, провідною ідеєю дослідження є положення про те, що трансформації та суспільні виклики у вищій освіті України зумовлені пандемією та запровадженими у зв'язку з пандемією заходами (карантинні обмеження, локдауни, вимушене соціальне дистанціювання), реалізація дослідження сприятиме формуванню нової концепції організації вищої освіти загалом та розробці перспективних напрямів подальшого її розвитку в постпандемічний період. Головна ідея та основні положення дослідження знайдуть своє відображення в загальній гіпотезі, яка полягатиме в такому: ефективне та якісне функціонування вищої освіти в Україні та забезпечення якісної організації освітнього процесу вітчизняними ЗВО в складних стресових умовах, спричинених факторами природного характеру, набуває адміністративно-педагогічної виваженості, якщо ґрунтується на цілісному уявленні всіх учасників освітнього процесу про особливості функціонування та подальшого сценарію розвитку та трансформацій освіти в період після усунення чи завершення цих факторів; готовності всіх учасників освітнього процесу до змінних умов праці та освіти в умовах постпандемії чи інших природних чи техногенних катаклізмів, подолання ними психологічних, соціально-економічних, комунікативних, комунікаційних, методичних, культурних бар'єрів; та забезпечується відповідним виваженими адміністративно-науковим супроводом, спрямованим на активізацію адаптивних можливостей усіх учасників освітнього процесу на подолання цих бар'єрів.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Гринюк, С.П., & Ковтун, О.В. (2021). Освітній процес у галузі вищої освіти України, ЄС та світу в умовах пандемії COVID-19. *Вища освіта в умовах пандемії*: монографія / під заг. ред. Н.В. Ладогубець, А.М. Кокаревої. Київ : Талком. 89-103.

Ковтун, О.В. (2021). Підготовка студентів гуманітарного профілю в умовах пандемії COVID-19: практики топ-університетів світу. *Інноваційна педагогіка*, 38, 148-155. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/38.29>

Кокарева, А.М., Лузік, Е.В., & Хоменко-Семенова, Л.О. (2020). Organizational principles of implementing the model of future specialists' personal

and professional development in the educational and information environment of a technical university. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*, 16 (1), 86-96.

Ладогубець, Н.В., Лузік, Е.В., & Міхєєва, Т.О. (2021). Світові моделі дистанційної освіти в технічному закладі вищої освіти: сучасні виклики. *International Scientific Journal Acta Universitatis Pontica Euxinus*. Special edition. 207-213.

Мельник, Н. І. (2021). Виклики перед науково-педагогічними кадрами вищої освіти в Україні після пандемії: визначення та аналіз проблеми. *Вища освіта в умовах пандемії: монографія / під заг. ред. Н.В. Ладогубець, А.М. Кокаревої*. Київ: Талком, 117-138.

Abdullah, H. (2021). Green acceleration: recovery means building a more sustainable model. URL: <http://surl.li/atodh>

Ashour, S., El-Refae, G., & Zaitoun, E. (2021). Post-pandemic Higher Education: Perspectives from University Leaders and Educational Experts in the United Arab Emirates. *Higher Education for the Future*. <https://doi.org/10.1177/23476311211007261>

Bao, W. (2020). COVID-19 and online teaching in higher education: a case study of Peking University. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(2), 113-115. <https://doi.org/10.1002/hbe2.191>

Bergan, S., Gallagher, T., Harkavy, I., Munck, R., & Land, H. (eds.) (2021) Higher education's response to the Covid-19 pandemic – Building a more sustainable and democratic future. *Council of Europe Higher Education Series*, 25. URL: <https://rm.coe.int/prems-004121-higher-education-and-covid-19-no-25-flyer/1680a1b0bb>

Carolan, C., Davies, C. L., Crookes, P., McGhee, S., & Rox-Burgh, M. (2020). COVID 19: disruptive impacts and transformative opportunities in undergraduate nurse education. *Nurse Educ. Pract.* 46:102807. doi: 10.1016/j.nepr.2020.102807

Dwivedi, Y., Hughes, L., Coombs, C., Constantiou, I., Duan, Y., Edwards, J., et al. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on information management research and practice: Transforming education, work and life. *Int. J. Inf. Management*, 55:102211. doi: 10.1016/j.ijinfomgt.2020.102211

Global Agenda. 10 challenges to scientific collaboration and how to overcome them. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2021/06/ten-challenges-to-scientific-collaboration>

Kovtun, O., Melnyk, N., Rohalska-Yablonska, I., & Grynyuk, S. General and communication impacts of the Covid-19 pandemic on higher education: global and Ukrainian dimensions. *ICERI2020 Proceedings*, 9212-9221. 10.21125/inted.2021.1925

Melnyk, N., Kovtun, O., Postolenko, I., & Tovkach, I. (2020). Peculiarities of humanitarian disciplines high-school teaching staff adaptation to the work in the conditions of forced social distancing provoked by COVID-19 in Ukrainian universities. *ICERI2020 Proceedings*, 7749-7758. doi: 10.21125/iceri.2020.1690

Morillas, P. (2021). Future scenarios for the EU: resist or transform. URL: <http://surl.li/atodh>

Rapanta, C., Botturi, L., Goodyear, P. Guàrdia, L., & Koole, M. (2020). Online University Teaching During and After the Covid-19 Crisis: Refocusing Teacher Presence and Learning Activity. *Postdigital Science and Education*, 2, 923–945. <https://doi.org/10.1007/s42438-020-00155-y>

Rodríguez, A.G. (2021). The EU takes the lead on cyberspace governance. URL: <http://surl.li/atodh>

Stukalo, N., & Simakhova, A. (2020). COVID-19 Impact on Ukrainian Higher Education. *Universal Journal of Educational Research*, 8(8), 3673–3678. <https://doi.org/10.13189/ujer.2020.080846>

World Health Organization (n.d.). Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. URL: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>

REFERENCES

Hryniuk, S.P., & Kovtun, O.V. (2021) Osvitnii protses u haluzi vyshchoi osvity Ukrainy, EU ta svitu v umovakh pandemii COVID-19 [Educational process in the field of higher education in Ukraine, the EU and the world in the context of the COVID-19 pandemic]. *Vyshcha osvita v umovakh pandemii: monohrafiia / N.V. Ladohubets, A.M. Kokarieva (Eds). Kyiv : Talkom. 89-103.*

Kovtun, O.V. (2021). Pidhotovka studentiv humanitarnoho profilu v umovakh pandemii COVID-19: praktyky top-universytetiv svitu [Training of students majoring in the humanities under COVID-19 conditions: Practices of top world Universities]. *Innovatsiina pedahohika*, 38, 148-155. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/38.29>

Kokarieva, A.M., Luzik, E.V., & Khomenko-Semenova, L.O. (2020). Organizational principles of implementing the model of future specialists personal and professional development in the educational and information environment of a technical university. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Pedahohika. Psykholohiia*, 16 (1), 86-96.

Ladohubets, N.V., Luzik, E.V., & Mikheieva, T.O. (2021). Svitovi modeli dystantsiinoi osvity v tekhnichnomu zakladi vyshchoi osvity: suchasni vyklyky [World models of distance education in the technical higher education institution: modern challenges]. *International Scientific Journal Acta Universitatis Pontica Euxinus*. Special edition. 207-213.

Melnyk, N. I. (2021). Vyklyky pered naukovopedahohichnymy kadramy vyshchoi osvity v Ukraini pislia pandemii: vyznachennia ta analiz problem [Challenges for scientific and pedagogical staff of higher education in Ukraine after the pandemic: definition and analysis of the problem]. *Vyshcha osvita v umovakh pandemii: monohrafiia / N.V. Ladohubets, A.M. Kokarieva (Eds.). Kyiv: Talkom, 117-138.*

Abdullah, H. (2021). Green acceleration: recovery means building a more sustainable model. URL: <http://surl.li/atodh>

Ashour, S., El-Refae, G., & Zaitoun, E. (2021). Post-pandemic Higher Education: Perspectives from University Leaders and Educational Experts in the United Arab Emirates. *Higher Education for the Future*. <https://doi.org/10.1177/23476311211007261>

Bao, W. (2020). COVID-19 and online teaching in higher education: a case study of Peking University. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(2), 113-115. <https://doi.org/10.1002/hbe2.191>

Bergan, S., Gallagher, T., Harkavy, I., Munck, R., & Land, H. (eds.) (2021) Higher education's response to the Covid-19 pandemic – Building a more sustainable and democratic future. *Council of Europe Higher Education Series*, 25. URL: <https://rm.coe.int/prems-004121-higher-education-and-covid-19-no-25-flyer/1680a1b0bb>

Carolan, C., Davies, C. L., Crookes, P., McGhee, S., & Rox-Burgh, M. (2020). COVID 19: disruptive impacts and transformative opportunities in undergraduate nurse education. *Nurse Educ. Pract.* 46:102807. doi: 10.1016/j.nepr.2020.102807

Dwivedi, Y., Hughes, L., Coombs, C., Constantiou, I., Duan, Y., Edwards, J., et al. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on information management research and practice: Transforming education, work and life. *Int. J. Inf. Management*, 55:102211. doi: 10.1016/j.ijinfomgt.2020.102211

Global Agenda. 10 challenges to scientific collaboration and how to overcome them. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2021/06/ten-challenges-to-scientific-collaboration>

Kovtun, O., Melnyk, N., Rohalska-Yablonska, I., & Grynyuk, S. General and communication impacts of the Covid-19 pandemic on higher education: global and Ukrainian dimensions. *ICERI2020 Proceedings*, 9212-9221. 10.21125/inted.2021.1925

Melnyk, N., Kovtun, O., Postolenko, I., & Tovkach, I. (2020). Peculiarities of humanitarian disciplines high-school teaching staff adaptation to the work in the conditions of forced social distancing provoked by COVID-19 in Ukrainian universities. *ICERI2020 Proceedings*, 7749-7758. doi: 10.21125/iceri.2020.1690

Morillas, P. (2021). Future scenarios for the EU: resist or transform. URL: <http://surl.li/atodh>

Rapanta, C., Botturi, L., Goodyear, P. Guàrdia, L., & Koole, M. (2020). Online University Teaching During and After the Covid-19 Crisis: Refocusing Teacher Presence and Learning Activity. *Postdigital Science and Education*, 2, 923–945. <https://doi.org/10.1007/s42438-020-00155-y>

Rodríguez, A.G. (2021). The EU takes the lead on cyberspace governance. URL: <http://surl.li/atodh>

Stukalo, N., & Simakhova, A. (2020). COVID-19 Impact on Ukrainian Higher Education. *Universal Journal of Educational Research*, 8(8), 3673–3678. <https://doi.org/10.13189/ujer.2020.080846>

World Health Organization (n.d.). Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. URL: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>

N. I. Melnyk, O. V. Kovtun

PROSPECTIVITY OF RESEARCHES OF HIGHER EDUCATION IN THE PERIOD OF POSTPANDEMIC: THE RELEVANCE OF THE PROBLEM AND THE POTENTIAL OF RESULTS

Abstract

*The COVID-19 pandemic has created a new paradigm of 'life in social distancing', which in its turn has had a massive impact on education. Most universities shifted from conventional, in-person, face-to-face instruction to online teaching and learning, which meant that syllabi, teaching approaches, tools of assessments and ways of teacher-student communication had to be modified to meet challenges of the altered mode of instruction. However, the pandemic situation will not last forever and global and national systems of higher education should be ready to meet the requirements of the post-pandemic period. Therefore, we see **the objective of the paper** in substantiating the relevancy and necessity for conducting research dedicated to forecasting challenges of post-pandemic higher education and ways to resolve them. The following set of **methods** was applied to achieve the research objective: an abstract-logical method that allowed to synthesize theoretical material and covered a variety of techniques (analysis, synthesis, ascent from the concrete to the abstract, comparison, hypothetical prediction and analogy); systematization and generalization of the obtained data (prognostic modeling) that made it possible to substantiate the relevance and necessity for forecasting transformational changes in the system of higher education, led to the development of the structure of the study, defined its scientific novelty and practical significance; and empirical methods (interviews with, experts, researchers and teaching staff, observation of the educational process), which allowed to predict further challenges and changes in the higher education system in the post-pandemic period. Main **results** lie in presenting a detailed project of the research "Higher education in the post-pandemic period: transformations, challenges and prospects", its tasks, stages, theoretical novelty and practical significance, expected results. **Conclusions.** The relevancy and necessity for conduction in-depth research of post-pandemic challenges and potential of higher education system was substantiated.*

Key words: *COVID-19 pandemic; educational process; expected results; online teaching and learning; postpandemic period; project; research.*